

Ex libris

III.

1811

THEOLOGIAE
DOGMATICAE
LECTIONES

3012

MICH. ARCHANGELI
LVPVLI

REGI ACADEMICI ET CIV. NEAP. THEOL.

THEOLOGIAE
DOGMATICAE

LECTIONES

TOM. I.

Fondo Santoro

D 7

In amsig. gemma ap. Auctorem

NEAPOLI MDCCXCV.

APVD PHILIPPVM RAYMVNDVM

Auctoritate Publica.

NEAPOLITANORVM ARCHIEPISCOPO

MICHAEL ARCHANGELVS LVFVLVS

N ON gravaberis , IO-
SEPHÉ PRINCEPS
EMINENTISSIME,
si quando id mihi tribuerim, ut
splendidissimo Nomine TVO
auctum , ornatumque meum hoc,
a 3 quod-

quodcumque est operis, in lucem siverim prodire. Namque ita factum oportuit; tum quod si quis erat omnium, ad cuius auctoritatem tuto se possent meae elucubrationes recipere, TV profecto ille eras, tum ut immemoris, ingratiq[ue] animi notam apud Sapientes quodammodo effugerem. Quamvis enim nulla re adsequi TVORVM erga me meritorum magnitudinem valeam, faciam tamen quod in me est, ut eorum memoria, dum humanae res stabunt, nulla umquam deleri possit oblivione. Quin ad hoc quidem ultro me non tantum impulerunt humanitas, doctrina, pietas, dignitas, sed adegit immo benevolentia erga me TVA, et egregia voluntas, et amor insuper vere paternus, quem non vice simplici expertus sum. Vtinam

nam tamen non is ego essem, qui plura, et magna quum debeam, pauca et exilia ista reddere audeam! Patere hinc, PASTOR EMINENTISSIME, ut, si quando heic vicibus condolere meis non liceat, liceat saltem TE iisdem Plinianis adfari verbis ad Vespasianum Imperatorem. Quid? *Diis lacte rustici supplicant: mola tantum salsa litant, quia non habent thura.* Dignum enim amplitudine TVA quid ego de penu mea deproinere potius possum? TV in ea domo natus es, cuius claritudo, et fumosae maiorum imagines nulli non compertae, et ex qua innumeri strenuissimi viri ad fortiter Rem Christianam gerendam prosiluerunt. TV... sed in quem arduum, abruptumque locum me delapsam, nec opinantem sentio? In laudes nempe TVAS, quae tum

omnem eloquentiae vim, exercitationemque excedunt, tum pro TVA modestia TIBIMET IPSI sunt invisae. Quamobrem universum laudationis genus prudens heic relinquam, et quae de Archiepiscopatu TVO omnes praedicant dumtaxat adtingam. O diem felicissimum, quo TE TE morum innocentia, vitaeque integritas prodidit, quo nimirum TVARVM fama virtutum, et FERDINANDI BORBONII Regis Augustissimi, et Sanctissimi Patris nostri PII Sexti animum pervasit, quo et Regem, et Pontificem concertantes in tuis demerendis meritis vidimus. Ille TE Archiepiscopatu Neapolitano, hic TE purpura auxit. Conveniebant utique in eo, TE Praesule Rem Ecclesiasticam Neapolitanam salvam fore. Nec spe sane frustra.

strati. Quemadmodum enim Sol ubi primum illucet, et tenebras fugat, suaque luce simul omnia collustrat, sic TV vel ipso primo accessu ad Neapolitanam Metropolim gubernandam, in omnes simul partes vim TVI Apostolatus exeruisti. Nam summa statim alacritate rem totam publicam Ecclesiasticam ordinasti, et subolescentium vitiorum propagines ab imis avulsisti radicibus. Nec nisi per TE, perque TVAM sollicitudinem, sapientiam, integritatem, Religioni, et Pietati decus, Sacris gravitas, et maiestas, Ecclesiastico Ordini dignitas, Templis nitor, nobis denique tranquillitas restituta est. Pervigil namque TV, et vere bonus pastor, et custos gregis Domini Christi, pondus diei et aestus infirmis licet humeris gestans,

stans, nullum industriae genus, nullam curam, nec laborem quantumvis maximum recusas pro ovibus, quas TIBI pascendas tradidit Deus. Sane ipse omnes immenso providentiae TVAE sinu complecteris, vitamque hominum, actionesque, moresque componis, auctoritate iubendo, monitis hortando, severitate castigando, sed ante omnia exemplo virtutum TVARVM, in callem eos ducendo rectissimum. Nimirum vere necessarius huic saeculo eras, necessarius, inquam, qui tanta in morum perversitate, tantis in fluctibus, tantoque in rerum motu magni huius gubernaculi pondus invicte sustineres. Sed quae porro pastoralis muneris pars ulla reperietur, quam non expleas abunde? Unversus Ordo, populusque Neapolitanus TVAM

de-

demiratur prudentiam, iustitiam, constantiam, vigilantiam, humanitatem, illamque prope incredibilem mansuetudinem. At id potissimum est, quod miraculi instar omnes habent, quod TV, Sancte Senex, in tantis laboribus nullam TIBI indulgeas quietem, nullam animi relaxationem. Divini verbi ipse praeco, ipse idem Sacramentorum dispensator. Ipse improvisus hanc, et illam per Dominicum diem occursas Paroeciam, ne quis divinarum institutionum languor obrepat. Ipse sollicitus nunc unum, vel alterum adis Seminarium, TVAQVE praesentia restantes exstimulas iuvenes, currentibus calcaria admoves. Quid quod puerorum, puellarumque Cathechesibus interes, quarum TV vel auctor primus, vel restitutor, quaeque

quan-

quantivis boni in Ecclesia Dei sint, nemo unus non videt; tuaque gloria est, quod divinarum doctrinarum institutionibus per TE fora, plateae, compita, et basilicae personant. Mitto hic lubens TVAM in pauperes liberalitatem profusissimam, quid enim opus, ut ea memorem, quae omnes vident, vident? stupent immo! Sed quid plura usque, et plura? TE Neapolitana Ecclesia Pastorem, disciplina Vindicem, adflicti Perfugium, aegri Solatium, universi Parentem agnoscunt, venerantur. Nihil porro dicam de litterarum laude, quae tua prope est omnis? O Cales beatissimas, quae TE meruerunt habere Pontificem, qui longe fugatis ignorantiae tenebris, et litteras illuc, et scientias arduo sane molimine, et eo succes-

su intulisti, ut quam urbem incultam accepisti, veluti alteras Athenas reliqueris. Quae TVA vigilantia, labores, providentia in illo instituendo Seminario, ex quo doctissimi viri prodierunt? TV nosti, PONTIFEX, in quem potissimum intendo digitum, quem penitus amo, quique adhuc pro vinea, quam plantasti, laborat. Sed longe illud maius, et sane mirum, quod quo TE cumque infers, eo et musae comites indivulsae sequuntur, adeo nempe tecum et peregrinantur, et hospitantur, et rusticantur. Testes TVAE in promovendis litteris vigilantiae utrumque adpello Seminarium, Urbanum, Viccanumque, itemque Cleri Cathedras, quae per TE florent, vigentque, et si quando alias, TVO certe ductu, TVIS auspi-

ciis illustres evaserunt. Mitto reliqua, quae eiusmodi sunt, ut eloquentissimum potius mereant oratorem, et tanta sunt, ut deficeret dies, si vel numerando recensere vellem. Nunc illud reliquum est, EMINENTISSIME PONTIFEX, ut quale id cumque sit donarium, quod TIBI sisto, aequi bonique non tantum ducas, verum etiam, ut auctorem eius simul, TIBI tot aliis nominibus devinctissimum, in TVVM libens adsciscas patrociniū. Vivas interim diu, et TE nobis, et Ecclesiae, et Patriae diutissime serva.

Neapoli VIII. Idus Februarias
Anno Christiano MDCCXCV.

ISAGOGAE

DE

THEOLOGIAE NATVRAE

EIVSQVE ORTV ET PROGRESSV.

NOvum iam nunc adgredimur opus, clarissimorum virorum auctoritate, atque ipsa quoque temporum calamitate pertracti, quae a liberalibus studiis ad severiora, & ab antiquitatum penetralibus ad sacra illustranda nostrum revocant animum. Utinam tamen illi nos essemus, qui eandem ingressi viam, quam summi strenuique maiores nostri ingenti cum laude tenuerunt, vel aliquid bono Ecclesiae Dei proficere possemus! Sed cuicunq; res sit, licet magnum fuerit illis magna tentasse, nobis tamen vel parva haec, et exigua, veluti racemationem aliquam post eorum longe uberrimam vindemiam praestare, & inglorium fortasse non erit. Quid quod in ea gravissima incidimus tempora, quibus in Christia-

stiana arena, nobis potissimum in sortem Domini vocatis, desudandum maxime est & verbo, & scriptis, bellandumque cum diabolis huius mundi, cum perditissimis nempe, & impudentissimis nebulonibus, qui divina, & humana iura, Sacerdotiumque, imperiumque, nescio qua inventa & cogitandi, & scribendi libertate evertere adnituntur. Sed accedit praeterea quod in hunc quantulumcumque laborem nos volentes, nolentesque iamdudum amicissimi, doctissimi & longe plures Praelati nostrates coniecerunt, qui haud sibi plenius in hac parte satisfactum esse querebantur. Quamobrem ubi ex postremo nostro opere de antiquitatibus, & priscis urbium monumentis, quae in itinere occurrunt Venusino, respirare aliquantulum licuit, incunctanter in Theologicum opus meditandum cogitationes convertimus, bono potissimum eorum, qui in Collegiis, & in Academiis versantur, instituunturque. Simul hinc per id tempus, exiguum licet, quod ex quotidiano iuris Civilis, Canonici-

que docendi penso nobis superfuit, scripta Patrum Ecclesiae Graecorum, Latinorumque volutare coepimus, potissima quaeque argumenta, quibus in tuendo dogmate usi sunt, decerpentes. Atque haec quidem sunt, quae modo proferamus, non nostra profecto, sed omnia ex Patrum penu hausta. Quin & in scribendo ipsos Patres nobis imitandos proposuimus, qui vel in dogmate confirmando, vel in adversariorum dictis subvertendis, non syllogismis contortis philosophati sunt, nec in res divinas sophismatum faeces intulerunt, quae ad risum doctos incitant, delicatiores vero ad contemptum, sed gravitate quanta maxima certissima revelationis principia constabiliverunt; alia hinc ex aliis deducentes per iustas atque ponderosissimas ratiocinationes. Id porro recte nec ne exequuti simus, ipsi videant, iudicentque aequi rerum aestimatores. Orationem enim animus nunc est ad alia convertere, quae praefari operae fortasse pretium erit. Nam vel hoc opportuniori loco, quid sit Theologia,

quae eius natura, quibus innitatur fundamentis, & quae denique eius origo, atque progressus fuerit, aperiamus oportet.

I. Theologiam sermonem esse de Deo, clarius est, quam quod ulla indigeat explicatione. Verum iste de supremo Numine sermo, vel ex uno rationis lumine, rerumque creaturarum testimonio, vel ex divinitus revelatis veritatibus institui potest. Duplex hinc emanat Theologia, *naturalis* nimirum, quam sibi vindicant Metaphysici, & *revelata*, quae ex revelatis principiis comparatur.

II. Porro cuiusnam naturae sit haec nostra facultas, vel ex eius subiecta materie, sive, ut aiunt, ex *obiecto*, quod Deus est, facile cuique innotescet. Univerſa namque Theologia in Dei natura, eiusque proprietatibus vestigandis versatur. Nisi quod non in Deo dumtaxat immoratur, verum in iis praeterea, quae ad Deum ipsum, rerum omnium principium, & finem, referuntur. Ex quo fit, ut creatas quoque adtin-

adtingat res; Angelos nempe, homines, leges, virtutes, sacramenta, aliaque id genus multa.

III. Sed non id heic praetereundum, prima aetate a Sanctis Patribus strictiori sensu Theologiae nomen acceptum, ad eam nempe unam divinae scientiae partem indicandam, in qua de Divinitate habetur oratio. Quas hinc orationes S. Gregorius Nazianzenus de Theologia inscripsit, nonnisi circa augustissimum Trinitatis mysterium versantur, quibus is Graecorum, Latinorumque omnium primus adpellari meruit Theologus anno CCCLXX. Eodem modo Eusebius libros tres adversus Marcellum de Ecclesiastica Theologia inscripsit. Θεολογειν enim tantumdem valebat ac Deum fateri, & praedicare. Quamobrem Theologiam ab Oeconomia, qua Incarnationis Christi mysterium significabatur, scimus distinxisse. Omnium instar exemplo sit S. Proclus in Oratione II. de Incarnat. Verbi πω μὲν ἀνθρώπος γεννᾶται νοῖσαι οὐ δύνασθαι θεοῦ δὲ εἰκονομίαν ζῆναι δυνή: quomodo homo generatur

ratur sciri nequit, an Oeconomiam Dei investigare poteris?

IV. Quemadmodum autem cuique facultati sua quaedam, eaque firma, adsignanda sunt axiomata; sic & divina nostra facultas sua firmissima habet principia, quae sunt ipssimae veritates a Deo revelatae, quaeque nobis ex Sanctis Libris, vel ex traditione innotescunt. Qua in re observandum illud potissimum, non privatas cuiuscuiusmodi revelationes inter Theologiae principia locum obtinere, sed eas tantum, quas Prophetæ, & Apostoli vel scripto, vel verbo posteris mandarunt. Opportune hinc Paullus Apostolus docuit, fideles superaedificatos esse super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.

V. Non arbitror tamen fore quemquam, qui principiorum omnium Theologiae amplissima, & praecipua esse ea inficiabitur, quae Apostolus habet *ad Hebraeos Cap. 11.* nempe Deum esse, & remuneratorem omnium esse, in quibus, ut a-

per-

parte docet Sanctus Thomas, tamquam in primis credibilibus universa fides implicite continetur. Has aliae sequuntur veritates, & primo quae ab ipso Deo pro humani generis salute dispensata sunt, quibus sane fidei symbolum constat. Atque his tandem cetera a Deo revelata succedunt, quae ut idem Thomas animadvertit, *non directe ad fidem pertinent, non enim sunt principaliter a Deo tradita; sed indirecte, iis enim negatis, quid contrarium fidei sequeretur, sicut si quis adfirmaret Samuelem non fuisse filium Helcanae, ex hoc enim sequeretur, Scripturam divinam falsam esse.*

VI. Porro non omnia quaecumque in disputationem adducunt Theologi (plura namque ab aliis disciplinis ad ipsas firmandas theses mutuuntur) positionum Theologicarum nomen merentur, sed quae tantum ex revelatis principiis apte deducuntur. Non enim hominum arbitrio, sed ex ipsiusmet facultatis naturae disciplinae cuiusvis principia pendent. Quid? an

inter Theologica proposita innumeras eas adscribes ineptissimorum hominum quaestiones, quibus Theologiam, augustissimam omnium facultatem elapsis saeculis turpiter foedarunt, quaeque nec ex Scripturis, nec ex Patribus solvi possunt? adeo sunt pura puta aegrorum deliramenta!

VII. Quum vero ex revelatis veritatibus, uti iam dictum est, suas apte deducat Theologia consecutiones, nemo, nisi stultus, umquam addubitabit, quin ea vera sit scientia. Neque tamen contra facere videtur quod principiorum evidentia careat; veritatibus enim fidei adsentitur intellectus, non evidentia rerum ductus, sed Dei revelantis auctoritate. Quid namque opus evidentia, quid opus criterio veritatis, ubi tanta est certitudo, quanta cuiuscumque naturalis scientiae certitudinem longe trascendit?

VIII. Et vera hinc scientia, & vera amplius sapientia iure habenda est nostra haec sacra doctrina. Si enim eam recte dicimus sapientiam, qua res per ultimas causas cognoscun-

scuntur; quid de Theologia dicendum, quae circa causas, & principia rerum omnium, eaque summa, & praestantissima, versatur? Altissima namque, & ab omni faece corporum, & materiae remotissima causa est Deus, qui sane primo, & per se divinae scientiae subiicitur, quem porro per altissimas causas Theologia contemplatur, per eas nimirum fidei veritates, quas non caro, & sanguis revelavit, sed Pater, qui est in Caelis per suum Unigenitum manifestavit.

IX. Sed iam tempus est, ut qui fuerit Theologiae aspectus in ipsis Christianae Ecclesiae primordiis, quaeque eius sequioribus saeculis conditio, brevi aperiamus. Verum adhuc est, quod praemonendum duco, Theologiam, quamvis unam, ex variis tamen, quibus tractari solet modis, varia sortitam esse nomina. Antiqui tamen Patres non nisi dogmaticam, & agonisticam habuere, ut ex Chrysostomo in *Matth. XXI. 23.* πολλὰ τῶν λεγομένων παρ ἡμῖν, ἀγωνιστικὴς κηρυττεται, οὐ δογματικῆς: multa quae a nobis dicuntur, agonistice explicantur, non dog-

dogmaticae. Sic & S. Basilius in *Epist. LXIV. Dogmatica in docendo, agonistica in disputando adversus infideles & haereticos*. Porro agonistica alio nomine *gymnastica* audivit, ut Hieronymus in *Epist. ad Pammachium* aliud est *γυμνασικως* scribere, aliud *δογματικως*, subditque, aliud est quaerere, aliud definire, in altero pugnandum, in altero docendum est. Quamobrem universa quae ab Ecclesiae doctoribus in Theologia pertractantur, ad tria potissimum capita refert S. Asterius in *Homil. contr. avarit.* nimirum *dogματος ασφαεια*, dogmatis confirmatio, *λυσις απορουμενους γραφης*, solutio dubii loci Scripturarum, *επανορθωσις των ηδων*, morum correctio.

X. Agonisticae Theologiae disputationes *διατριβαι* exercitationes ab antiquis dicebantur, de quibus Hieronymus in cathalogo Justini: in *Urbe Roma* *τας διατριβας* habuit, & Eusebius *Lib. vi. cap. vi.* de Origene *εν Καισαρεια* *τας διατριβας* *εποιετο* Cesareae exercitationes habuit, quem locum miror, quo pacto Valesius interpretatus sit: *Cesareae domicilium*
fixit

fixit. Dogmaticae vero Theologiae lectiones *Homiliae* vocitabantur, Eusebio teste *loc. cit.* tum & *διαλεξεις Sermones* ex Eusebio *lib. vii. cap. xxxii.* & *εξηγησεις Interpretationes*, ut ex Epiphanio Milevitano n. 4. Sed prima Christianorum aetate *Cathecheses* audiebant, quae *Catechumenis* habebantur, & *τοις φωτιζομενους illuminatis* (sive Baptizatis, nam baptismus *φωτισμος* *illuminatio*, & Baptismi fons *φωτιστηριον* dicebatur) cuiusmodi sunt Cyrilli quinque *Cathecheses*. Hinc Theologia alio nomine dicta *Cathechetica*, quam hodie *Exotericam* aiunt.

XI. Succedit Scholasticae nomen, Theologiae additum, fortasse ob elegantiam, qua primitus a scholasticis pertractabatur. Scholastici enim iidem erant prisca aetate ac Rhetores, de quibus Auctor *dialog. de Orator.* *At nunc adollescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur.* Vtebantur enim elegantiori dicendi modo, quam quod in foro obtinebat, ut testis est Svetonius de C. Albatio Silo, & Silvanus in *prooem*

oem. tract. de vero iudicio : Non id facere adnisi sunt, ut salubres, ac salutiferi, sed ut scholastici, ac diserti haberentur. Atque nonnisi hac notione σχολαστικον se Theophrastus adpellavit apud Diogenem Laertium. Equidem, ut ingenue fatear, novum, & fortasse peregrinum meum hoc opusculum de Scholasticae Theologiae nomine videbitur. Sed Serapionem Scholasticum habemus, nonum nempe, eumque praeclarissimum Alexandrinae Scholae Theologum, hoc nomine salutatum λεγεν δεινος, ut Sozomenus narrat, ob elegantiam ingenii ut explicavit Hieronymus. Scimus hinc huiusmodi Theologiae tractationem summo loco antiquitus habitam apud Patres potissimum, catholicae veritatis propugnatores acerrimos. Non igitur Scholasticae vitio, sed hominum imperitiae, temporumque vicibus tribuendum, quod ineptissimis quaestionibus onerata maiestatem religionis quodammodo obnubilare videatur. Haec praelusisse haud importunum erit. Nunc ad Theologiae ortum, & progressum procedamus.

XII. Quum ea sit Theologiae natura, ut res divinas ex revelatis veritatibus deducat, nemo unus fortasse inficiaturus erit, Christum Dei filium, servatorem nostrum, & Apostolos primos fuisse huiusmodi scientiae doctores. Ipse enim Dominus noster ex vetusti Foederis tabulis, quas Hebraei reverebantur, plura hausit, confirmavitque, quae ipsi negabant. Hinc *Matth. xxii.* ex Psalmi CIX. verbis **DIXIT DOMINUS DOMINO MEO**, suam aperte probat Divinitatem. Eodem insuper modo ex *Genesi II.* **PROPTER HOC ADHAEREBIT HOMO UXORI SUAE, ET ERUNT DUO IN CARNE UNA**, dissolvi non posse matrimonium recte concludit. Sic & *Lucae xxii.* animae immortalitatem ex verbis Exodi III. **DEUS ABRAHAM, ISAAC, DEUS IACOB** demonstrat. Quod ipsum & millies Apostoli in suis scriptis probe exequuti sunt.

XIII. Qui altero post Christum Servatorem saeculo floruerunt Ecclesiae Patres multa quidem Sacrae doctrinae

capita pro se nata explanarunt, licet in eo toti fuerint, ut Christianam religionem ab Ethnicorum calumniis strenue vindicarent. Quod & de Patribus III. saeculi dicendum, splendidiori quamvis adparatu hac aetate, quam superiori, tradita fuerit divina doctrina in Gymnasio Alexandrino potissimum, ubi magni nominis florere doctores Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Pantenus, Origenes, Heracla, Dionysius, qui sive in Apologiis pro Christiana Religione contra Ethnicos, sive in concertationibus adversus Iudaeos, aut eius temporis haereticos, argumentis etiam ex poetarum, & philosophorum penu decerptis, usi sunt.

XIV. At quarto, & quinto saeculo dialecticis argumentationibus armati haeretici, diris modis Dei Ecclesiam turbabant, dilaniabantque. Quamobrem Patres ad istorum cavillationes retundendas, Aristotelicae dialecticae, quam ante id tempus detestati fuerant, se toti mancipaverunt. Hinc pestes illius aetatis Arianos, Anomaeos, Nestorianos, Eutichia-

chianos, aliosque, qui sophismatibus, ad fidei veritates evertendas, omnia repleverant, strenue quidem, & subtili disputandi ratione insectati sunt Patres, Athanasius potissimum, qui una acie adortus est omnes. Scripsit enim libros, recte dicam ponderosissimos, non autem scholarum methodo, sed unica, & perpetua oratione.

XV. Per id ipsum tempus ad Theologiam ornandam summis praesidiis instructus accessit Augustinus, magnus ille Christianae Religionis propugnator. Par fuit in eo foecundissimum, & versatile ingenium, & consummata in philosophicis disciplinis, & in arte dialectica potissimum exercitatio. Adversus hostes Catholicae doctrinae pertinacissimos in arenam pugnaturus descendit, fugavitque Arianos, Manichaeos, Donatistas, Pelagianos, Semipelagianos, aliosque. Quamvis vero absolutum aliquod Theologiae systema ab Augustino non habemus, ad *systematicam* tamen scribendi formam adprime accessit, & in plerisque *Mysteriis* praeclare adeo

adeo ratiocinatus est, ut nullus ferme alius ante illum. Quaestiones insuper maximi momenti, & intentatas antehac agitavit, pluresque solo ingenii acumine diremit.

XVI. Sed antequam ulterius nostra haec progrediatur oratio, haud abs re animadvertere erit, Theologiam ex Sanctorum Patrum, Conciliorumque sententiis contextam, vel ab ipsis usque prioribus Ecclesiae saeculis originem habuisse. Hieronymus enim Elvidium Tertulliani, & Victorini testimonia sibi obicientem compescit: *Numquid non possum tibi totam veterum scriptorum seriem commemorare, Ignatium, Polycarpum, Irenaeum, Iulianum martyrem, plerosque alios Apostolicos, & eloquentes viros, qui adversus Ebionem, & Theologum Byzanthium, & Valentinum, ad haec eadem sentientes, plena sapientiae volumina conscripserunt, quae si legisses aliquando plus saperes?* Sic item Augustinus in ipso operis sui adversus Iulianum Aeculanensem (Videsis quae de Iuliano edisseruimus in nostro Itinere Venusino in Aeculan. pag. 79. & seq.), & Pe-

Pelagium ingressu, testatur se ad manum immensam testimoniorum struem habere, ex omnibus Sanctis Patribus contrasam ad hanc litem finiendam, sed ne longissimam instrueret telam, pauca producturum. Tum ex Graecis, & Latinis Patribus plerosque commendat, quibus & suffragatores adiungit quatuordecim Concilii Diospolitani Episcopos, in quo, imminentis anathematis metu, errorem suum Pelagius retractare coactus est. Huiusmodi igitur erat hac aetate Theologia, ex Graecis nempe, Latinisque Patribus, ex Conciliorum, & Pontificum decretis compacta; quod & in antiquioribus Patribus observare est, qui & sacras litteras, & superiores Patres in causae defensionem adduxere.

XVII. Sexto saeculo Aristotelis philosophia per virum nobilem, Anicium Manlium Torquatum Severinum Boetium in Ecclesiam Occidentalem inducta, ad aliquam systematis formam Theologia devenit. Magno is fuit Doctoribus scholasticis adiumento, qui Aristotelem sequi sunt

sunt ducem, quamvis, quod mirum sane est, nihil Graece scientes. Hac primum aetate in philosophicis rebus systemata concinnandi mos obtinuit, ut ex Boetii, & Cassiodori libris patet. Non defuere tamen & Theologiae compendia, licet rudia quidem & imperfecta. Studium hinc etiam in Occidentali Ecclesia invaluit sententias Patrum colligere, & summas elucubrare. Isidorus Hispalensis libros tres edidit sententiarum ex Gregorii Magni moralibus decerptas, quibus aliquid ex Augustini, aliorumque penam adiunxit. Leontius Cyprinus locos Theologicos communes, itemque ex Sanctis Patribus depromptos, conscripsit.

XVIII. Eadem ferme Theologiae ratio & VII. saeculo invaluit. Id amplius quod eadem methodo (nihil nempe de suo interponere, sed omnia ex libris Patrum praecedentium saeculorum conradere Theologi solebant) in Sacri Codicis interpretatione usi sunt. Hinc Catenae Patrum ortae.

XIX. Octavo saeculo Ioannes Damascenus vir eruditione, & sanctita-

etate clarus, de fide orthodoxa libros quatuor scripsit, in quibus eam Theologiae rationem primus omnium adgressus est, quae proxime ad *scholastico-systematicam* accedit, quamque plerique Grecorum posthac sequuti sunt. In priori libro de Deo disputat, eiusque proprietatibus, & Personis, in altero de rerum creatione, potissimum de homine, de providentia, praescientia, praedestinatione, & de primi parentis peccato. In tertio de Incarnatione, de Persona, & de utraque Christi natura. In quarto idem discutitur argumentum, acceditque sermo de fide, & baptismo. Huiusmodi tamen divisionis, quum nullum plane vestigium in Graecis codicibus adpareat, facillimum est coniicere a Latinis eam excogitatam, & nisi maxime fallor a Ioanne Burghinione Pisano sub Imperatore Emanuele Comneno, quam rem alibi ventilabimus.

XX. Saeculo nono non una aut altera inter Theologos exarsit controversia, ut in Occidente de Corpore & Sanguine Christi in Eucha-

charistia, & de Praedestinatione adversus Gothescalcum Monachum. Sed quae porro inter Orientalem, & Occidentalem Ecclesiam sub Photio Patriarcha Constantinopolitano oborta est, in apertum Schisma evasit. Hinc plura hoc saeculo de controversiis scripta prodierunt.

XXI. Barbarorum autem incursionibus, & bellorum incendiis universa Italia, atque Europa conflante, studia liberalium artium, & linguarum, litterarumque, quibus res Theologica plurimum iuvabatur, per haec tempora elanguerunt, immo librorum & otii inopia penitus extincta sunt. Quare sequiori aevo nova prodiit disputandi forma, quam improprie Scholasticam dixere. Istius enim aetatis homines, dialecticae potius, quam Sacris Scripturis intenti, divinam doctrinam futilibus quaestionibus, trivis, & cavillationibus replevere. Per id tempus Berengarius, dialecticus experientissimus, Transubstantiationis dogma dialecticis armis invasit, quem tamen suismet armis divexavit Lanyangus, simul-

mulque ei Ecclesiae doctrinam, Patrumque testimonia opposuit. Non diversae furfuris hominem Roscellinum Compendiensem hac ipsa aetate habemus, sectae *Nominalium* auctorem, qui nescio qua malesana dialectica pro Tribus Personis tres Deos ostentare videbatur, sed adversarium nactus est strenuissimum, Anselmum Cantuariensem, acerrimi ingenii virum, & metaphysicum, supra quam dici potest, exercitatisimum.

XXII. Decimo secundo saeculo iam suum extulit caput Scholastica Theologia, sed immutata valde ab antiqua decora facie; quandoquidem Scripturas, & Sanctos Ecclesiae Patres parcissime adtingentes, toti erant istius aetatis homines in contentionibus. Hinc adgravata dialecticis principiis Theologia, plena & conclusionibus, & cavillationibus. Quin nimius dialecticae, metaphysicaeque amor transversos adeo nonnullos egit, ut in gravissimas haereses inciderint, quemadmodum exemplo constat Ioannis Sophistae, Abaelardi, Arnoldi Lugdunensis, Gilberti

berti Porretani, aliorumque plurimorum, quos Sanctissimi illius aevi Patres, & Concilia abunde profligarunt. Quid quod tantam perniciem, tamque late manantem coercere enixe studuit Ecclesia; siquidem Anselmus Blesensis, & Bernardus, antiquorum Patrum vestigiis religiosissime insistentes, libertatem dialecticae cavillantibus execrati sunt, quam & sacris studiis insultantem Gregorius IX. ut convelleret, libros Metaphysicos Aristotelis Academiae Sorbonicae interdixit.

XXIII. Per idem sane tempus Theologiae systemata, sententiarum nomine obtinuerunt. Sed libri quatuor sententiarum Petri Lombardi adeo prae ceteris inclaruere, ut non immerito primus Scholasticae, & systematicae Theologiae auctor Lombardus habeatur. Sane Dupinius arbitratur, vel ideo Petrum Lombardum novam istam sententiarum collectionem ex Patribus, Hilario potissimum, Hieronymo, Ambrosio, Augustino instituisse, ut malis occurreret, quae ex Aristotelicae Philosophiae,

Philosophiae, & Christianae Theologiae commixtione dimanabant. Mox & commentarii in sententiarum libros invaluerunt, cuiusmodi haud paucos habemus.

XXIV. Saeculo Decimo tertio Thomas de Aquino veluti lumen Saeculi adparuit, quam gloriam Neapolitano nostro Regno Deus servavit. Theologiae summam is conscripsit, opus ordine, perspicuitate, & rerum copia commendatissimum. Tametsi vero ab Aristotelis philosophia prorsus non abstinerit, Aristotelem tamen recte, praeclareque interpretatus est; futilissimas quaestiones, quae per id tempus in Theologia agitantur, reiecit, sacramque doctrinam ex Sanctis Libris, Conciliis, & Patribus ostentavit. De eo Erasmus: *meo quidem animo nullus fuit recentium Theologorum, cui par fuit diligentia, cui sanius ingenium, cui solidior eruditio, planeque dignus erat, cui linguarum quoque peritia, & bonarum litterarum supellex contingeret.*

XXV. Decimo quarto Saeculo subtilissimus Ioannes Duns Scotus ex fa-

familia Fratrum S. Francisci adversus Thomae placita acerrime disputavit. Thomistarum hinc & Scotistarum sectae ortae, quas inter eo animi ardore dimicatum est, ut vix hodie lites consopitae sint. Malum sane in Theologiam versum est, quam nempe obscurissimis, & futilissimis quaestionibus adgravarunt. Ad terminum usque XV. aevi huiusmodi subtilis, contentiosa, & tricus dialecticis quaque versus deturpata methodus perduravit. Habemus tamen, qui per idem tempus non modo de rebus divinis sobrie, ut par est, disputarunt, sed supervacaneas etiam contentiones graviter perstrinxerunt, cuiusmodi fuerunt Ioannes Gerso Cancellarius Parisiensis, alii-
que plurimi.

XXVI. At humaniorum litterarum, & critices studium, quod decimo quinto declinante saeculo frequentari coepit, ut sanae philosophiae, sic quoque & germanae Theologiae novam, splendentemque parabat faciem. Saeculo hinc XVI. Hebraicae linguae, Ecclesiasticae historiae, cri-
ti-

trices, & eruditionis instructi praesidiis Theologiam pro dignitate tractarunt viri clarissimi, futilibus, & alienis quibuscumque resectis, longeque amandatis quaestionibus. Non parum ad haec promovenda studia profuerunt concertationes, quas Catholici contra Haereticos recens in Germania ortos habuerunt. Quorum plerique Scripturas, & Patres ad perversa suadenda dogmata detorquentes, linguarum peritiam, & sermonis concinnitatem, elegantiasque ostentarunt, ut ita pulverem in alienos oculos iniicerent. Contra quos vulgares Theologi, scholasticis innutriti subtilitatibus, ne hilum profecerunt, quin & ludibrio habiti nequiverunt sane arma adverso acie cum iis conserere. Quamobrem opportune quantum gravissimi Theologi senserunt, aliis armis sibi opus esse; atque e vestigio ineptis missis disputationibus, Sacrorum Librorum, & traditionum armis instructi, solidaque adiuti philosophia Novatorum impetus strenuissime confregerunt. Non defuere tamen quibus fruge invecta, glandibus
vesci

vesci potius libuit, quique satius domi inter perpetuas futilissimas contentiones versari, quam foris hostes solidis invictisque armis invadere duxerunt. Sed ea est nostro hoc aëvo Theologiae conditio, ut e sophismatum dumetis ad liberioris campi spatia felici omine revocata, nativum decus, pristinumque nitorem recuperaverit.

Atque haec sunt, lector benevole, de quibus in ipso operis ingressu te monitum volebam. Vive liu.

THEOLOGIAE DOGMATICAE LECTIONES

LIBER PRIMVS

DE DEO

EIVSQVE PROPRIETATIBVS.

DE Supremo Numine Deo Optimo Maximo, rerum omnium auctore, arbitro, et moderatore orationem instituenti, etsi multa quidem occurrant, quae prope animum de suscepto operis molimine deterreant, rerum nempe mortali homini inexplicabilium magnitudo, et ea perscrutandi difficultas, quae veluti per speculum in aenigmate in Deo cognoscimus, iucundissima tamen Summi Boni recordatio, qua dulcius nihil umquam esse in terrena hac nostra potest peregrinatione, reluctanti animo promptam addit alacritatem. Verum age, veritatis templum ingressuri, arma superbiae, et temeritatis, inanemque philosophiae fastum abiiciamus, ne invisi-

bilis Dei, atque aeternae veritatis arcana pertentantes, vel ab ipso corusco tanti Numinis fulgore excaecati, vel ab ipsa decepti ratione in tenebras dilabamur inviti.

C A P. I.

DE EXISTENTIA DEI.

I.

Q Uum ea sit nostrorum temporum conditio, ut non desint qui pessimo publico nati, religionem, atque imperium radicitus evellere conentur, Deumque ipsum, religionis, et imperii auctorem, per summum indignumque nefas adoriri audeant, omnino ea haec res pertractanda accuratius venit, qua nihil certius, et exploratius est, existere nempe Deum. Sed iam id primo aperiendum, quid Dei nomine intelligamus, quem sanè, quantum humanae conditionis imbecillitati datum est, sic concipimus. Deus est Ens a se, summum magnum, summum bonum, in aeternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine, rerum omnium principium, et causa.

II.

At existat ne aeternum hoc Numen, quis nisi in ipsa meridiana luce caecutire velit, vel aliquantisper dubitare poterit? Vnus enim dixit insipiens in corde suo, non est Deus, cuius vestigia premere non possunt perversos usque, et usque blasphemus ho-

homunciones (1). Verum quis sibi umquam suadet, perditissimos hosce, qui splendidissi-

A 2

mam

(1) Hos inter stultissimos principatum facile obtinet Benedictus de Spinoza, Gente, et primum etiam religione Iudaeus, tandem ex philosopho atheus, qui non alium, quam naturam ipsam, seu hoc universum agnovit Deum, suamque impietatem in systema redegit, ediditque ante annum MDCLXXIII. quo Hagae Comitum 19. Kal. Martias, diem obiit suum. Confer sis Ioan. Colerum in *Vita Spinozae*, et Cl. concivem meum Io. Baptist. Capassum in *Synops. Hist. Philos. in Spinoz.* Huic Thomas Hobesius succedit, philosophus Malbesburiensis, de cuius doctrina sic Samuel Parkerus in *Lib. de Deo, et Provid. disp. 1. ut Epicurus omnia a Democrito surripuisse dicitur, ita Hobesius omnia Epicuri flagitia ingenti fastu, tamquam sua recudit.* In eundem censum adscribes duo illa scelera, Petrum Bayleum nempe, et Ioannem Tolandum, quorum impietas cui non comperta? itemque Petrum Aretinum, qui fertur auctor impiissimi operis *De tribus impostoribus*; vide sis Theoph. Spizelium in *Scrutinio Atheismi*, quamvis, ut hoc etiam moneam, dubitatum omnino fuit, et adhuc dubitatur, an umquam eiusmodi liber extiterit. Consulas in hanc rem Richardum Simonem in *Epist. select. ep. XVII.* et Burchardum Gotthelf Struvium in *Dissert. de doctis impost.* et

mam, et colludentem undique veritatem in aliorum animis obnubilare conati sunt, vere intimo corde persuasos esse Deum non existere? Heu inanes fallacias! Sentit enim quisque in corde suo, aeternum aliquod Numen esse, a quo cuncta reguntur, et moderantur, verum qui a sua tractus concupiscentia in adversum connititur, quid non adversus Deum, scelerum suorum vindicem, impio ore non tentat? Sed non ideo ullus nefario huic hominum generi patet aditus, quo se ab imperio Dei subducant, quum vel ipsius conscientiae testimonio, ipsoque cordis conatu, quo in Deum caeco abrepti furore attolluntur, de Dei existentia convincantur (2).

SCHO.

et Buddeum in *Hist. Eccl. vet. testam. ad period. II. sect. 1.* Non absimilis furfuris certe fuit Iordanus Brunus, Nolae in Regno Neap. natus, qui ob sua in Religionem *βδελουγμένα*, Patria relicta, Genevam se contulit, atque hinc per varias Europae partes philosophemata sua disseminavit, donec Venetiis comprehensus, Romamque adductus an. MDC. vivus combustus fuerit. Confer Gasparis Scioppij epistolam apud Stravium in *Act. Litter. fascic. V.*

(2) Non satis liquet, qua potius aetate, et quo auctore aperte primum incoeperit atheismus, num a Theodoro Zenonis Cittici discipulo, secta Cyrenaico, qui Atheismi accusa-

tus

SCHOLION. Qui Divinitatem audent per immane scelus denegare *atheoi* audiunt, sive

A 3

ex

tus, legeque damnatus hausto veneno periit: vel a Protagora, Democriti discipulo, qui ob atheismi suspicionem in exilium ab Atheniensibus pulsus est; vel a Diagora, vel ab alio antiquioris saeculi, etiam antediluviani. Verum, ut quod res est ingenue fatear, neminem umquam arbitror extitisse, qui omni prorsus divinitatis notitia caruerit, ut disertissime evincit Clemens Alexandrinus, *lib. V. Strom.* Hinc si atheos omnes, sive ethnicos, sive Christianos numeres, vix ullum reperies, qui suum vindicem non habuerit. Enimvero Diagoram ab atheismo defendit Iustinus *Apolog. ad Antonin.* Evehemerum Messenium Arnobius *lib. IV.* et Lactantius *Lib. II. Inst. cap. XI.* Heraclitum Iustinus *Apol. 1. pro Chr.* Anaxagoram Iosephus *Contra Apionem*, et Augustinus *de Civ. Dei Lib. VIII. cap. II.* et Lactantius *inst. lib. V. cap. XV.* Platonem Clemens Alexandrinus *loc. cit.* Aristotelem Iulianus *Imp. Orat. VII.* Epicurum Tullius *lib. 1. de nat. Deor.* Tertullianus *Apolog. cap. XLVI.* Epiphanius, itemque Augustinus *de Civ. Dei lib. XVIII. cap. XLI.* alique. I. Caesarem Vaninum Neapolitanum, Pomponatii discipulum (qui Taurisani in Apulia natus, quum varias Europae regiones peragrasset, Tholosae tandem an. MDCXIX. ut atheus vivicombario damnatus periit)

ex deliramento nullum esse Deum con-
viciuntur, sive ita vivant, perinde ac si
Deus non extet. Verum non raro a Patri-
bus vocantur athei, et qui meritum Deo
cultum praestare detrectant, et qui plures
Deos comminiscuntur; quin praeterea ii
aliquando, qui de Dei adtributis non re-
cte sentiunt, qua notione Hieronymus
atheum adpellavit Eunomium in *epist. ad
Pammach.*

III.

periit) acerrime defendit Petrus Fridericus Ar-
sius in *Apol. pro Vanino*, ubi ex multis scri-
ptis nullum penitus auctoris atheismum colli-
gi posse testatur. Sed quid reliquos omnes
moror? Hinc Clemens Alexandrinus in admo-
nitione ad Gentes, atheos hos, ut plurimum,
non denegasse Deum fateretur. Idem plane sen-
sit Augustinus in *Ps. LII. Rarum hominum
genus est, qui dicant, non est Deus.* Et in
*Ps. XIII. DIXIT IMPRUDENS IN CORDE
SUO, NON EST DEUS.* Nec ipsi enim sa-
crilegi, et detestandi quidam philosophi, qui
perversa, et falsa de Deo sentiunt, ausi sunt
dicere, non est Deus. Ideo ergo dixit: In cor-
de suo, quia hoc nemo audet dicere, etiamsi
ausus fuerit cogitare. Corrupti sunt, et abomi-
nabiles facti sunt in affectionibus suis, id est
dum amant hoc saeculum, et non amant Deum.
Ipsae sunt affectiones, quae corrumpunt animam,
et sic excaecant, ut possit etiam dicere impru-
dens in corde suo, non est Deus.

III.

At Deum existere innumera paene e-
vincunt argumentationum momenta, quae
adeo quidem perspicua sunt, atque aperta,
ut mentis potius aciem in ea convertere,
quam eadem investigare conemur. Enim-
vero, ut a nobismet ipsi incipiamus,
ubi primum seipsam mens nostra coepit
cogitare, absque ulla dubitatione et exi-
stentem se confestim sensit: quamvis
enim de ceterarum rerum existentia dubi-
taret, de sui tamen existentia omnimodo
est certa, quum id existat oportet, quod
cogitat, et dubitat. Hinc porro eadem ipsa
scientia, qua se mens existentem intelligit,
se non a se, sed ab alio existentem lucu-
lentissime cognoscit. Nam fingi nequit a
nihilo produci quidquam, multoque magis quod
sibi ipsi esse tribuerit, quo caret. Si enim
sibimet existentiam tribuisset, multas, et in-
finitas alias perfectiones utique tribuisset:
Nam eadem facultas, quae ei non existenti
ad dandam existentiam satis fuit, sufficeret
profecto etiam ad communicandas eidem iam
existenti innumeras alias perfectiones, quum
longe minor vis ad id requiratur.

IV.

Sed porro mens se non a seipsa exi-
stentem clarissime intelligens, existentiae
etiam suae durationem ab alio intelligit
pendere. Duratio enim est per successiva
momenta, quorum unum nullo sane pacto
ab alio dependet, quum aliud alio deficient-

te sit. Quamobrem quae in secundo instanti existit res, perinde est quoad existentiam, ac si numquam in primo instanti existisset; illud siquidem instans iam effluxit, neque ullum iam ipsius vestigium remansit. Igitur quoad durationem existentia in secundo instanti non est ea, quae in primo erat instanti: illo enim instanti pereunte, ipsa quoque instantanea duratio intercidit. Quemadmodum ergo quae numquam existit res, sibi ipsi tribuere numquam potuit existentiam; ita etiam existens, se se in suo esse per sequiora instantia conservare nequit. Haec clare quidem anima noscens, nequit non noscere, et fateri simul Deum a se existentem, auctorem, et conservatorem suum.

V.

At praeterea nullus dubitat, nisi sensibus, et ratione prorsus destitutus, quin aliqua corpora in hoc mundo moveantur. Motus vero omnino causam clamat unde profluat. Causas si numeres, aliam post aliam, necessario semper ad primum motorem deveniendum est, qui alius nequit esse, quam Deus. Quid si impudens quis (3), et usque desipiens contendat, dari sub-

(3) Ioannes Tolandus, Gente Anglus, atheus, ut semel dicam, omnium perversissimus, per summam certe vel stultitiam, vel amentiam con-

substantias corporeas, quae a seipsis moveantur? Sed ista se movendi vis si ab alia quae

tendere ausus est motum, vel conatum ad motionem esse materiae essentialem; sed quam infelicitur, quamve insipienter, pluribus demonstrat Clarkius in *Demonstr. Exist. Dei ad propos. III.* Stultissimum hominem haud moror, unum attamen aio: aut iste essentialis motus ad unam, aut ad omnes tendit directiones; falsum primum: nam nihil in quovis corpore est, quod id potius ad unum, quam ad alterum latus impellat. Falsum alterum, quia ex pluribus directionibus directe oppositis, et aequalibus nullus exurgit motus, ac proinde corpora ex se ipsis quievissent in aeternum. Sic et blasphemavit impius auctor impiissimi operis *Systeme de la nature*: Nimirum et ista pestis etiam nostris hisce temporibus reservata erat, quibus Lucretii dogmata recocturus Gallus pseudo-Mirabodus infamem adeo proderet libellum, ut *Philippicam contra Deum* Volterius ipse dixerit, et *Kabbalae philosophicae codicem audacissimum* Seguerius in *Requis. habita in Comit. Galliae an. 1770.* Merito hinc igni damnatus a cunctis fere Europae Principibus, ut in *Dict. Phys. suppl. art. Systeme de la Nature*: Cette men-
s-
tr-
ueuse production parut vers le milieu de l'an-
née 1770, et tout de suite ce livre fut con-
damné à être brûlé dans presque tous les Ro-
yaumes de l'Europe, et notamment en France
par

quadam caussa emanat, quænam illa est, et unde istam hausit facultatem? Profecto tan-

par arrêt du Parlement de Paris du 18. Août de la même année. Eiusmodi tamen id opus est, ut aliena confutatione prorsus non indigeat, ipse namque stultus auctor, sibi namquam constans, nonnisi contradictiones patentissimas conglobavit, proindeque semet ipse centies milliesque abunde confutavit. Re quidem vera, quod ad nostrum pertinet scopum, sic auctor in *Part. 1. chap. 2. La matière se meut en vertu de son essence, et par sa propre énergie*, plenisque buccis clamat motum esse materiae essentielle adtributum. Et tamen, quis crederet! contrarium prorsus eodem capite suadet: *Si nous regardons la chose de plus pres, nous serons convaincus, qu'a parler strictement, il n'y a point de mouvemens spontanés dans les différens corps de la Nature*. Idemque repetit *Part. 1. chap. 10.*: fatetur enim materiam inertem esse, nec moveri posse, nisi ab alio impulsam: *Tout corps est mu par quelque corps qui la frappe*. Hem qui sunt nostrae aetatis scioli; ipsi se enecant! Sed Gallico tamen errori, Galliae duumviri clarissimi potissimum occurrerunt, Io: de Castillon *observations sur le livre intitulé Systeme de la nature cap. V. Berolini 1777.* et Cl. Bergerius Parisiensis Ecclesiae Canonicus in opere *Examen du matérialisme tom. I. cap. II.* quos conferas.

tandem principium aliquod, a materia distinctum, quod omnis motus prima caussa, primusque motor sit, agnoscas, volens nolens oportet. Quod si vero motus iste ab ipsa pendeat materia, omnino illud sequitur, motum esse materiae essentialem, quod stultissimum erit.

VI.

Sed esse praestantem aliquam, aeternamque Naturam, et eam suspiciendam, admirandamque, mundus ipse, in quo versamur, cogit fateri. Argumentationem equidem omnium clarissimam pluribus non urgeo; nec moror hic eos, qui per summum deliramentum deblaterarunt ex atomorum concursione fortuita mundum esse perfectum. Nam ut Tullii verbis utar *Lib. 1. De Nat. Deor.*, „Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles unius et viginti formae litterarum aliquo coniiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici. Sed ex continua ista, et fortuita concursione, cur alii in dies mundi non nascuntur, alii non intereunt? Quod si mundum efficere possunt, cur templum, cur domum, cur urbem non possunt, quae sunt minus operosa, et multo quidem faciliora? „

VII.

At si oculos paullisper in orbis magnitudinem, ordinem, pulchritudinem intendamus, instat, et urget Deus, et quo nos cum-

cumque vertimur, eum esse rerum omnium sapientissimam, infinitam, et omnipotentem causam luculentissime agnoscimus (4). „
Cae-

(4) Hoc invictissimo omnium argumento innumeri paene Ecclesiae Patres in adstruenda Divinitate usi sunt. Confer Augustinum *lib. III. et XV. cap. IV. de Trinit.* Hieronym. in *Eccles. cap. III.* Lactant. *lib. I. cap. XI.* Athenagor. *Apolog. pro Christian.* Theodoret. *Orat. 1. de provident.* Clementem *Praecognit. lib. VIII.* Athanasium *contra gentes.* Gregor. Nazianzen. *orat. II. de Theol.* Sed Tullium Ethnicum hominem maxime heic praestat audire *lib. II. de Nat. Deor. Quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum caelum suspeximus, quam esse aliquod aeternum numen praestantissimae mentis, quo haec regantur?* Quod idem alibi repetit *lib. II. de Divin. iterumque De Arusp. respons. IX.* Etenim quis est tam vecors, qui quum in caelum suspenderit, deos esse non sentiat, et ea, quae tanta mente sunt, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac vicissitudinem persequi possit, casu fieri putet? aut cum Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium natum; et auctum, et retentum? Sed pudet me heic insipientissimum huius saeculi philosophum Volterium audire, qui in *epist. XXV. sur le pensees de M. Paschal* temerarium esse effutit, nec non et damnosum, natu-

Caelum ipsum (loquor enim cum Minucio Felice) vide quam late tenditur, quam rapide volvitur, vel quod in noctem astris distinguitur, vel quod in diem sole lustratur; iam scies quam sit in eo summi moderatoris mira, et divina libratio. Vide et annum ut solis ambitus faciat, et mensem vide, ut luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum, et luminis dicam recursantes vices, ut sit nobis operis, et quietis alterna reparatio? Quae singula non modo ut crearentur, fierent, dispo-

naturalibus rationibus ostendere Deum existere. Ecquam enim tibi hoc insano principio viam muniturum speras? Sed sacrae litterae innumeris huiusmodi scatent argumentis; hinc *Iob. XII. 7. INTERROGA IUMENTA, ET DOCEBUNT TE, ET VOLATILIA CAELI, ET INDICABUNT TIBI, ET NARRABUNT PISCES MARIS. QUIS IGNORAT, QUOD OMNIA HAEC MANUS DOMINI FECERIT?* Et in *Ps. XVIII. COELI ENARRANT GLORIAM DEI, ET OPERA MANUUM EUS ANNUNCIAT FIRMAMENTUM.* Et *Sap. XIII. VANI AUTEM SUNT OMNES HOMINES, IN QUIBUS NON SUBEST SCIENTIA DEI, ET DE HIS QUAE VIDENTUR BONA, NON POTUERUNT INTELLIGERE EUM, QUI EST, NEQUE OPERIBUS ATTENDENTES AGNOVERUNT, QUIS ESSET ARTIFEX.*

sponderentur, summi opificis, et perfectae rationis eguerunt, verum etiam sentiri, perspicere, intelligi, sine summa solertia, et ratione non possunt. Quid? quum ordo temporum, ac frugum stabili varietate distinguitur, nonne auctorem suum, parentemque testatur? Verum aequè cum suis floribus, et aestas cum suis messibus, et autumnus maturitas grata; qui ordo certe turbaretur, nisi maxima ratione consisteret. Jam providentiae quantae, ne hiems sola glacie ureret, aut sola aestas ardore torreret, autumnus, et veris inserere medium temperamentum, ut per vestigia sua anni revertentis occulti, et innoxii transitus laborerent. Mari intende, lege litoris stringitur. Quidquid arborum est vide, quam e terrae visceribus animatur. Nonne haec omnia veluti tuba quadam sonora Deum esse testantur (5)?

VIII.

(5) Iterum Tullius *De Nat. Deor. Lib. II. cap. V.* Ut si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum venerit, cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri indicare, sed esse aliquem intelligat, qui praesit: et cui pareatur; multo magis in tantis motionibus, tantisque vicissitudinibus; nam multarum rerum, ac tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immensa, et infinita vetustas mentita sit, statuat necesse est, ab aliqua mente tantos naturae motus gubernari.

VIII.

Atque hinc certe ipsum animae testimonium derivat, quo vel impudentissimus quisque Deum existere convincitur (6). Nimirum hac potissimum argumentatione Gentiles perstringebat Tertullianus in *Apolog. cap. XVII.* „Vultis ex ipsius animae testimonio comprobemus, quae licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus, et concupiscentiis evigorata, licet falsis Diis exancillata, quum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex aliqua valetudine, et sanitatem suam parit, Deum nominat, hoc solo, quia proprie verus hic unus Deus bonus, et magnus. Et quod *Deus dederit*, omnium vox est; iudicem quoque contestatur illum, *Deus videt*, et *Deo commenda-*

(6) Quid tu igitur, impudentissime *Systematis naturae* auctor contendis, Dei notitiam ad nos ex nostris parentibus pervenisse, iisque ignaris, et silvestribus, vel ex educatione, vel etiam ex legislatoribus? Quid? Si ex parentum ignorantia Dei opinio nata esset, cur non posthac eliminata, ubi sequioribus aetibus doctiores evaserunt homines? Si ex educatione vide ne tibi experientia resistat, qua docemur, non obstare educationem, quo minus liberi in plurimis rebus diversas admodum a parentum placitis opiniones sectentur. Si ex legislatoribus? cur nobilissimi philosophorum prin-

mendo . . . Certe prior anima, quam littera, et prior sermo, quam liber, prior sensus, quam stylus, et prior homo ipse, quam philosophus, et poeta. Numquid ergo credendum est, ante litteraturam, et divulgationem eius, mutos absque huiusmodi pronunciationibus vixisse homines? Et unde didicit anima? certe non a philosophia, non a litteris, vel scripturis, nec a disciplina; haec enim pronuntiat nondum scholis formata, simplex, rudis, impolita, idiota, de compito, de tectrino tota: haec a natura didicit: magistra natura, anima discipula,,.

IX.

Insita enim est omnibus hominibus Dei notitia, atque vivida hinc, et apud gentes omnes constans. Quid? adhibe unanimum hominum consensum, qui sive rudes

cipes, qui longe in rebus naturae disquirendis profecerunt, et Deum fatentur, et auctorem admirantur? Quid? adeo igitur versuti Legumlatores, ut Platonem, ut Socratem, ut Pythagoram, ut Zenonem, ut Aristotelem maximarum sectarum antesignanos, ut Simplicium, ut Proclum, ut Iamblicum, ut Plotinum tam facile et fallere, et deludere potuerint? heu te miseram nostri saeculi pestem! Lege sis quae fuse adversus impiissimum hominem scribit Cl. Bergerius in *Exam. du materialism. Part. II. cap. II.*

des, sive docti, longe licet dissiti locis, legibusque, et tempore diversi, Deum esse fatentur (7). Univerſa nimirum gens Orientalium, et universa, quae ad Occidentem, Septemtrionem, et Austrum pertinet, uno ore constanter per tot saeculorum millia Deum praedicant. Adposite hinc Poeta in *Carm. de Prov. apud Prosper.*

*Seu nostros annos, seu tempora prisca revolvās,
Esse omnes sensere Deum; nec defuit ulli
Auctorem natura docens, et si impius error
Amisit, multis tribuens, quod debuit uni,
Innatum est cunctis genitorem agnoscere verum.
Nec porro, ut ipse Ethnicus homo Tul-
lius*

B

lius

(7) Idem argumentum Tullius persequitur *Tuscul. lib. I. cap. XIII.* Firmissimum hoc adferri videtur cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de diis prava sentiunt, id enim vitioso more effici solet, omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur. Et praeclare insuper Plutarchus adversus Colotem Epicureum: Si totum peragraveris orbem, invenes quidem urbes muris, litteris, regibus, domibus, opibus, pecunia carentes, theatrorum, gymnasiorumque nescias, urbem vero sine templis, et sine diis, quae precibus non utatur, aut iuramentis, aut oraculis, aut sacrificiis ad bona obtinenda, cavenda autem mala, nemo unquam

lius aiebat in *Quaestionibus Tusculanis lib. I. cap. XIII.* id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata: non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium, lex naturae putanda est... Enimvero nisi Dei notitiam cognitam, comprehensamque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum saeculis, aetatibusque hominum vivax, et illaesa procederet.

SCHO-

vidit, et facilius arbiuror, urbem sine solo, quam sine deorum persuasionem posse consistere. Nec porro sexcenta aliorum testimonia heic moror, quae conferas, si lubet, apud Cl. Hugonem Grotium de *Iure bel. et pac. lib. I. cap. I.* Praeterea quae de gentibus atheis ab antiquis scriptoribus accepimus, ut de Thoibus apud Porphyrium *De abstin. ab animat. lib. III.* de Nasamonibus apud Dionysium in *Perieges. vers. 210.* consulas Cl. Io: Albertum Fabricium in *Bibliograph. antiq. cap. VIII. §. III.* Quae recentiores scriptores habent de Brasilianorum in America, Cafrorum in Africa, aliorumque gentium atheismo, et vana, et lubrica, et falsa sunt, quemadmodum docte evincit Io: Ludovicus Fabricius in *Apologetic. pro genere humano, contra calumniam atheismi.* Hanc ipsam calumniam a Canadensibus, Antillarum insularum incolis, Brasilianis, Cafris, seu Hot-

ten-

SCHOLION. Deus hinc invincibiliter ignorari nequit, eiusque ignorantia, si quae gens ulla umquam laborare videatur, inexcusabilis est. Quemadmodum enim a salute nullus excluditur, quae et nulli umquam defuit, et si cui defuit, dignus non fuit, ut praeclare Augustinus, ita neque a Dei cognitione, sine qua nec veram religionem adsequi, neque aeternam acquirere possumus salutem. Quod ipsum et ex Sacris litteris, et ex Patribus adprime confirmatur; hinc in *Ps. LXXVI. EFFUNDE IRAM TUAM IN GENTES QUAE TE NON NOVERUNT ET IN REGNA QUAE*

B 2

tentottis, multis testimoniis depellit Cl. La Croze in *Entret sur divers sniets d'Histoire*, alique sexcenti scriptores. I nunc, et crede, si potes, Bayleo. Quod porro Bayleus de Chinesibus habet in *lib. continuation. des pensées diverses*, id nonnisi de philosophis nonnullis verum esse, non autem de tota Chinesium gente, compertissima res est. Quod de Gamenibus idem Bayleus ait in *Dictionar. hist. crit. voc. Sommona Codom*, conferas Cl. Io: Christophorum Wolfium de *atheismi falso suspectis sect. II. §. VIII.* qui ei resistit. Obiecit ulterius Bayleus, multas alias gentes nondum nobis cognitae esse. Sed unum dicam, eas gentes, si revera sunt, tam exiguum orbis occupare spatium, ut cum toto orbe cognito comparatae, minime in censum veniant.

QUAE NOMEN TUUM NON INVOCA-
VERUNT. Et Paullus Apost. *ad Rom. ep. 1.*
INVISIBILIA ENIM IPSIUS A CREATU-
RA MUNDI PER EA QUAE FACTA
SUNT INTELLECTA CONSPICIUNTUR
SEMPITERNA QUOQUE EIUS VIRTUS
ET DIVINITAS: ITA VT SINT INEXCU-
SABILES. Quibus Patres consentiunt, quo-
rum instar sit Tertullianus *in Apologet. cap.*
XVII. Et haec est summa delicti nolentium
recognoscere, quem ignorare non possunt.

CAP. II.

DE ESSENTIA DEI.

I.

Divinam aeterni Numinis naturam, uti
in seipsa est, nemini umquam mor-
taliū clare quidem, et perspicue vel in-
telligere, vel cognoscere datum est. Nam
POSUIT DEUS TENEBRAS LATIBULUM
SUUM *Psal. XVII.* et HABITAT LUCEM
INACCESSIBILEM. Sciemus attamen mul-
tum, si non aliud quam est, de Deo sen-
tiamus; et si dicere prohibemur quid sit,
dicamus quid non sit. Non est Deus cor-
pus, non terra, non caelum, non sol,
non quodcumque videmus (8).

SCHOLION.

(8) Insanissime omnium desipere Panthei-
stae, qui Dei naturam a rerum universitate
nihil

SCHOLION. Essentiae nomine id intel-
ligimus, quod in Deo, prout a nobis im-
perfecte cognoscitur, primum concipitur,
ex quo, veluti ex uberrimo fonte quodam,
ceteras omnes proprietates intelligimus e-

B 3

ma

nihil quidquam discrepari debilaterarunt. Ho-
rum fortasse princeps Strato ille Lampsacenus fuit, de quo sic Tullius *lib. 1. de nat. Deor. cap. XIII.* nec audiendus est Theophrasti auditor Strato, is qui physicus adpellatur, qui omnem vim divinam in natura sitam esse cen-
set, quae causas gignendi, augendi, minuendi habeat. Sed pantheismi causam, longo hinc temporis intervallo iam prope oblitteratam, Iudas ille pessimus Benedictus de Spinoza in se quanta maxima suscepit audacia, atque geometrica methodo exposuit in *Ethica*. Univerſi systematis summa huc redit: ad spectabilem rerum universitatem, ex immensa cogitatione, atque extensione, veluti duabus cardinalibus proprietatibus conflatam, Deum esse. Sed ineptissima quaeque, quae delirus homo in hanc rem congeſſit, prudens heic non moror; satis enim est, ut a Petro Bayle adprime explosa sint. Sinamus igitur impium ab impio conculcari. Sed antequam in tuam pessimam crucem abeas, Spinoza, resiste pa-
rumper dum paucula a te petam. I. quae inter se pugnant, atque in aeternum pugnant, cogitatio nempe, et extensio, quo pacto in tuo Spinoziano Deo tam amice con-

manare. Quamvis enim Deus unus sit, atque omnia quae Dei sunt, unum in eo sint, quum tamen copiosam illam unitatis plenitudinem complecti mens nequeat, eam veluti per gradus aliquos quodammodo intelligere conatur, diversasque in Deo distinguit rationes, prout diversis eandem absolutissimam, atque individuum *essendi* universitatem conceptibus attingit. Porro quemadmodum in rebus omnibus aliud est natura rei, aliud quae ex ea proficiscuntur, eique adhaerent, proprietates, sic in Deo, licet unus, et simplicissimus sit, aliud esse cogitamus quod est ipse, nempe substantiam eius, aliud quod eam iam constitutam afficit. Atque id primum essentiam dicimus, hoc vero proprietates, et adtributa.

II.

spirant? II. in tam insulso systemate quis iste Deus tuus est, vel quae proprietates Dei tui erunt? nam cogitationis, et extensionis compositio simplicitatem Dei tui destruunt; vicissitudines porro, quas perennes universalis substantia patitur, immutabilitatem Dei tui evertunt; deinde materia quae Dei tui essentiale est adtributum, omnes Dei tui perfectiones de medio tollunt, quid enim materia vilis, et imperfectius? Hem cum quo hominum genere pugnandum nobis est? Spinozianus igitur Deus compositus est, mutabilis est, vilis, et imperfectus est. Sed III. accedit amplius quod

II.

Sed ipsum Deum audiamus de rubo ad Mosen *Exod. III. 14.* loquentem אֲנִי הָאֵל אֲשֶׁר אֲשֶׁר. SUM QUI SUM. Moses nempe ratus aliquid Dei proprium noscere, quod non ei esset cum caelestibus proprietatibus commune. Ostende te mihi, inquit, et in caliginem, ubi erat Dei vox ingredi audet. Sed novit mentem Mosis Deus, neque ei nomen ostendit, sed negotium, nimirum rem expressit, non adpellationem, dixitque: EGO SUM QUI SUM SIC DICES FILIUS ISRAEL; QUI EST MISIT ME AD VOS. *Exod. III. 31.* Agnoscat nunc quisquis est, Dei essentiam in ipso divino responso EGO SUM QUI SUM. Quid enim singularius, quid nobilius, quid augustius vel cogitari, vel intelligi in Deo potest, quam *το ειναι* ESSE? O verae divinitatis vnum, et insigne indicium!

B 4

SCHO-

quod bilem ciet usque, et usque: quidquid extensum est, universim acceptum in tuo systemate Deus est, singillatim vero sumptum eiusdem Dei modus est; sed quum quae in modis obtinent, ipsi prorsus sint tribuenda Deo, nemo unus non videt Spinozianum Deum probum esse, et improbum; sapientem, et stultum; beatum, et miserum; divitem, et pauperem. Sed hem quae absurdorum congeries, quae hominis inaudita stultitia, et ignorantia!

SCHOLION. Quod de se prius, peculiariter, simplicius Mosi Deus adprime aperuit, illud secundum notionum nostrarum ordinem, ut primum, ut peculiare, ut simplex, ut ratio ceterorum concipiendum est.

SCHOLION. Existencia est prima, et maxima omnium perfectionum, siquidem illis vitam, et soliditatem impertitur; ergo primum, quod in ente perfectissimo intelligitur, est ESSE. Sed hoc ESSE nullo pacto relativum esse potest, nam esse relativum non potest esse perfectissimum. Ergo quod primum concipitur in Ente perfectissimo est ESSE absolutum, atque a se.

III.

Indicium profecto verae divinitatis, singularissimum, summum, et unum est ESSE, in quo aeternitatis, et incommutabilitatis inconcussum quiescit fundamentum. Nam quod est, id semper est, et qui est, semper ipse est, et qualis est, semper talis est. Incrementa enim originem monstrant, & detrimenta mortem, atque interitum probant. Et ideo EGO, ait, SUM DEUS, ET NON SUM MUTATUS; statum suum tenens semper, dum id quod natum non est, converti non potest. Hoc enim in ipso quidquid illud potest, quod est Deus, semper sit necesse est, ut semper sit Deus, servans se virtutibus suis. Et ideo dicit: EGO SUM QUI SUM, quoniam eandem semper sui obtinet qualitatem.

VI.

IV.

Ergo hoc solum Numen ESSE vere arbitramur, quod secundum aeternitatem, et infinitatem in ESSE deprehenditur, et quidquid in eo spectatur, semper eodem modo se habet, neque in eo sit quidquam vel prius, vel posterius. Ipse est qui est; Est, nec ideo habet aliunde esse, sed suum est; Est, et totus in seipso est, et totum in seipso comprehendens habet ipsum ESSE, veluti pelagus quoddam substantiae infinitum, et interminum.

SCHOLION. Ab ente perfectissimo, quod est a se, iure infertur illimitatio in tota latitudine Entis absoluti, et plenitudo ceterarum omnium perfectionum, quae Deo tribuuntur. Nam quod sibi, ut substantialiter sit, satis est, sibi etiam ad omnes modos, quibus sit, communicandos satis erit. Ergo esse a se, est fons, ac veluti causa omnium, quae cogitantur de Deo, et perfectionum omnium, quae in Deo concipiuntur. Ad rem sane Bernardinus Serm. X. in Cantic. *Deus non aliunde bonus, quam unde magnus, neque aliunde iustus, et sapiens, quam unde bonus, et magnus, nec aliunde denique simul haec omnia, quam unde Deus, et hoc est, quia non est ab alio, sed a seipso.*

V.

Porro quamvis intellectio summa sit vitae perfectio, ratione tamen nostra, non nisi a divina essentia emanat. Neque igitur

tur in actuali intellectione constituenda est divina essentia, nam huiusmodi intellectio est aliqua certe operatio, et omnis operatio principium habet, atque subsistentem naturam, ex qua oritur; neque in vi, et facultate intelligendi, quae item ab essentia profluit, nec radix est omnium perfectionum divinarum. Quenam enim esset ista consequutio: Deus intelligit, ergo est omnipotens, immensus, bonus? Sed summum erit argumentum: Deus est a se, ergo est summe intelligens, summe bonus, summe perfectus, summe omnipotens. Sic adversus Thomistas. Quid porro Scoti moramur sectatores? Primo intelligimus rem aliquam esse, deinde vero esse infinite perfectam. Quamobrem in ESSE, quod primum concipimus, non in infinitate, quae ratione nostra ab ESSE, veluti ex suo principio emanat, merito constituitur divina essentia.

VI.

Mirum enimvero est, quod de hac clarissima omnium veritate adhuc contendunt Scholastici, quam omnes ad unum Sanctissimi Patres tenuerunt (9), quam et ipsi

(9) Scoti asseclae in infinitate radicali, seu in omnium perfectionem cumulo Dei essentiam constituunt; Thomistae tamen in intellectione, quorum quidem alii in intellectu.

ipsi Philosophi Ethnici mirum quantum docuerunt. Quid de Platone, quid de Plotino dicam, qui vere divina scripserunt? Dignissima porro, et quae Plutarchus habet in aureo libello de syllaba *El* Del-

ctionis principio, alii potius in ipso actu sitam esse contendunt. Verum nos vestigiis SS. Patrum insistimus, quos veluti duces, et antesignanos sequimur, quique luculentissimis verbis Dei essentiam in Esse a se constituunt. Confer Iustin. Martyr. in *Cohortat. ad Graecos* cap. XXI. et *Orat.* 36. et 38. Gregorium Nyssenum *orat.* VII. *contr. Eunomium*; Gregorium Nazianzenum *Orat.* XXXVI. Dionysium de *divin. nomin.* cap. V. n. 4. Ioannem Damascenum, Hilarium *lib. I. de Trinit.* et in *Ps. II.* Ambrosium *lib. de fuga saec.* cap. I. et in *Ps. XLIII.* Augustinum *Confes. lib. I. cap. 6. de morib. Manichaeor.* lib. 2. cap. 1. de *Trinit. lib. V. cap. 2. et in Ps. CXXXIV.* Bernardum *serm. IV. in cantic. et de Consider. lib. V. cap. 6.* Sed ex Graecis omnibus audiamus Hilarium *lib. 1. de Trinit. cap. V.* Non aliud proprium magis Deo, quam Esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque coepti. Et Nazianzenum *Orat. XXXVI.* Qui est: nomen illud magis proprium esse comperimus, nos enim naturam exquirimus, quae ipsum esse per se habeat. Et Epiphanium *Haer. LXIX. n. 7. QUI EST MISIT ME. Dic filiis*

Delphico Oraculo inscripta: „ Resalutandi Dei gratia ἀμείβομενοι τὸν θεὸν respondemus; „ es; quasi veram ac propriam, adeoque solam, eique soli convenientem hanc a nobis adpellationem tribui fatemur, et mox „ At Deus est, si fari oportet, nec tamen tempore ullo ipse est, sed aeternitate dumtaxat, cuius nec prius quidquam est, nec posterius; futurum nihil, nihil praeteritum. Sed qui unus est, idem uno etiam nunc

filiis Israel. Qui est igitur, est Ens; Ens autem ipsa est essentia, quae est. Ex Latinis Patribus porro audiamus Hieronymum in Epist. ad Damasum: Una est Dei et sola natura, quae vere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est; cetera quae creata sunt, etiamsi videntur esse, non sunt, quia aliquando non fuerunt, et potest rursum non esse quod non fuit. Deus solus, qui aeternus est, hoc est qui exordium non habet, essentiae nomen vere tenet. Ideo et ad Moysen de rubo loquitur: EGO SUM QUI SUM. Et rursum: QUI EST MISIT ME. Sed ne pigeat et audire nostrum Augustinum de Trinit. lib. V. cap. 2. Est tamen Deus sine dubitatione substantia, vel si melius hoc appellatur, essentia, quam Graeci οὐσίαν vocant. Sicut enim ab eo quod est sapere dicta est sapientia, et ab eo quod est scire dicta est scientia, ita ab eo quod est esse dicta est essentia. Et quis magis est, quam ille qui dixit: EGO SUM QUI SUM.

nunc sempiterni durationem implet. ἀλλ' εἰς αὐτὸν, ἐν τῷ νῦν τὸ αἰὲς πεπληρωκε. . . Sic igitur Deum salutare oportet, aut saltem his verbis unum es, εἰ ἐν, id quod priscorum nonnulli factitabant. Nec enim plura Deus est, ut nos, qui congeries quaedam sumus, Sed unum oportet id esse, quod est; ac vicissim id esse, quod unum est „ Sane quae hoc Plutarchi testimonio digniora proferri possent, non video.

CAP. III.

DE SANCTIS
DEI NOMINIBUS.

I.

O Perae pretium facturus equidem videor nonnulla iam nunc de nominibus Dei disserere, quae in Sanctis Libris occurrunt, quaeque primum, potioreque locum in Theologicis lectionibus sibi vindicant. Sed summum magnum, summumque bonum, quod supra entis, mentisque naturam, supra veritatem, et pulchritudinem, metas omnes intellectionis transgreditur, quo potius nomine, et sua incomprehensibili maiestate, et sua ineffabili magnitudine digno, nominemus?

II.

Rectius enim vero, digniusque de Deo sentiemus, si Deum innominabilem dicamus, quemadmodum et ipsi sapientiores Ethni

Ethnici philosophi senserunt: Plato sane sic de Deo: θεὸς ἀρρητός καὶ ἀνομιμαστός, idest *Deus indicibilis, et innominabilis*. Et in *Parmenide sup. I.* Deum non definiri posse perhibet, non scientia capi, quocirca neque nominari, neque dici posse, neque cogitatione comprehendi. Cui et Plotinus accedit *Ennead. V. lib. V. cap. VI.* Nos nostris quasi quibusdam parturientis angustiis laborantes, quid potissimum dicere deceat, ignoramus; et de illo quod dici non potest, dicimus, atque nominamus, significare aliquid nobis ipsis, quoad possumus affectantes. Hinc Martianus Deum ἀγραμματον adpellat, qui nempe scribi nequeat.

III.

Sed et longe ante Platonem Trismegistus, si vera eius sunt scripta, et ipse θεὸν ἀνομιμαστὸν dixit, et in *Asclepiad. ου το ονομα εἰ δυνατόν ἀνθρώπινῳ σοματι λεχθῆναι*: cuius nomen non potest humano ore efferi. Fertur et Apollinis Delphicum oraculum ita cecinisse: ου το ονομα μὴδε λόγῳ χαρούμενον cuius nomen nec oratione capi potest. Atque hinc lux adfulget inscriptioni arae Atheniensium **IGNOTO DEO** positae, de qua in *Act. Apost.* quo nomine constanter teneo Judaeorum Deum coluisse Athenienses, quem idcirco *ignotum* dixere, quod Judaei τετραγράμματο nomen studiosissime occultabant, neque in vulgus efferebant, veriti ne id ludibrio gentilium pateret, vel etiam in populo Dei vilesce-

ret

ret (10). Ethnicis non restitute hac in re Christiani. Dionysius Deum adpellat ἀρρητόν τε λόγῳ παντί το ὑπὲρ λόγου, ἀγασθόν, omni sermone ineffabile, super omne verbum, bonum. Et Lactantius Firmianus: Deo nomen non est, quia solus est.

IV.

At plura tamen Divina nomina in vetusti foederis tabulis habemus, quibus quodammodo ad aliquam Dei cognitionem manducamur, quaeque S. Hieronymus, Christianae Ecclesiae singulare lumen, et ornamentum, decem enumerat in *epist. XXV. ad Marcellum*; nimirum יהוה *Iehova* אלהים *Elohim* יהיה *Ehieh* יה *Jah* אלוה *Eloah* אלהים *Elohim* שר *Schaddai* ארני *Adonai* אל *El* עליון *Elion*, atque haec quidem altissimi Dei nomina in duas potissimum classes dispescere opportuna res erit; quaedam enim Dei innuunt essentiam, quae tria sunt, alia vero Dei ipsius proprientes, et adtributa.

V.

Sane inter Essentiae nomina iure primum sibi vindicat locum τετραγράμματον illud, et omnium nomen sanctissimum *Jehoh*.

(10) Vide sis Heinsium in *Exerc. V. ad Apost. loc.* Dietericum in *Antiqq. bibl.* et Jacobum Hellerum in *exerc. de Deo ignoto Athen. Thes. Graecar. antiq. Gronov. tom. VII. p. 223.*

hova (a radice יהוה esse) quo nimirum Deus indicatur QUI EST; quemadmodum praeclare Dei interpret Ioannes expressit in *Apocal. cap. I. v. 4.* *χαρις υμιν και ειρηνη απο των ο ων, και ο νυν και ο ερχομενος* GRATIA SIT VOBIS AB EO QUI EST, ET QUI ERAT, ET QUI VENTURUS EST. Atque id ipsum nomen est quod GLORIOSUM et TERRIBILE dicitur *Deuter. XXXVIII. 52.* et per Synecdochen NOMEN ILLUD in *Levit. XXIV. 11.* Sed quomodo potius pronunciandum sit, adhuc lis est inter viros doctissimos; alii cum Samaritanis *Iahuc*, alii cum Graecis *Iao*, alii cum latinis *Iova*, alii cum recentissimis *Iehovah*, alii aliter pronunciandum contendunt.

VI.

Alterum nomen est יהיה EHIEH. *Ero*, (doctissimorum Hebraeorum, et S. Hieronymi auctoritate comprobatum) quod Deus iure sibi tribuit; quum enim Moses ad Israelitas mittendus, a Deo quaereret de nomine ipsius, respondit ei Dominus *Exod. cap. III. v. 12. et v. 14.* EHIEH MISIT ME AD VOS, nempe litterali versione *ero, qui ero*. Sed fortasse futurum pro praesenti heic ponitur SUM QUI SUM, quemadmodum reddiderunt Interpr. LXX. Graec. *εγω ειμι ο ων*, et D. Hieronymus, nam *esse in praesenti maxime competit Deo, cuius esse non novit praeteritum, neque futurum*. Accedit quod futurum saepissime apud Hebraeos pro praesenti, quo illi carent, poni.

VII.

VII.

Tertium essentiae nomen, quod Deo tribuitur, est יהי IAH cuius radix fortasse ex ipso nomine Tetragrammato emanat; videtur enim eiusdem nominis decurtatio quaedam, uti quamplures Hebraeorum doctissimi putarunt. Hinc in *Ps. LXVIII. et CL. 6.* et alibi id nomen *Iah LXX.* interpretes reddiderunt *יהוה*, perinde ac reddunt nomen *יהוה*.

VIII.

Sed ad alteram Divinorum nominum classem deveniendum, quibus Dei innuuntur proprietates, cuiusmodi est אלהים ELOAH, quod sic in singulari numero in Sacris Libris legitur, et in plurali *Elohim*, et *Elohe*. De eius origine multi multa dixere, quae longum esset referre. Contendunt tamen Hebraei, iudicii nomen id esse, et iudicem significare, aut iudices, seu magistratus. Hinc *Exod. XXII. 8. ET ACCEDET PATER FAMILIAS AD ELOHIM, ad iudices*. Aliter sentit Isaacus Abarbanel, qui nomen *Elohim* Deo tribui ait, tamquam effectori, et productori omnium rerum, quod et pluribus demonstrat, quorum summa huc redit: primo, et proprie de Deo dici, tamquam primo, et omnipotente auctore, et effectore omnium rerum; secundo, vel metaphorice, de Angelis, et corporibus caelestibus, per quae hominibus multa bona communi-

cantur ex omnipotentia Elohim Dei benedicti.

IX.

Dei quoque nomen est **EL**, quod a plerisque derivatur ab **ל** fortitudo, robor. Quare *el* proprie est *Deus fortis*. Hinc *Exod. XV. 11.* Moses ait: **QUIS SICUT TU INTER FORTISSIMOS DOMINE?** Et in *Ps. LXXXIX. v. 7.* **QUIS SIMILIS EST DOMINO IN FILIIS ELIM?** Et *Daniel. XI. 36.* **EL ELIM FORTISSIMUS OMNIUM FORTIUM.** Huiusmodi nomen saepe in compositione positum observamus in nominibus Angelorum, qui desinunt in *El*, ut in *Michaël*, *Gabriel*, *Raphaël*, *cet.* tum in nominibus hominum, ut *Eleasar*, *Elisabeth*, *Israel*, *Bethuel*, *Immanuel*. Simpliciter porro vel nomen proprium est, et Deo tribuitur, usurpaturque ut nomen *Elohim*, et promiscue dicitur **EL ELOHIM** in *Pf. L. v. 6.* vel adpellativum, et communie est tum hominibus, ut *Ezech. XXXI. v. 11.* quo loco Rex Babyloniae dicitur *Elgojim* i.e. *fortissimus gentium*, tum Angelis, ut *Exod. XV. 11.* Et *Isai. XXXI. 2.*

X.

Aliud nomen est **SCHADDAI**, quod saepe praecedenti nomini *El* iungitur, ut *Gen. XVIII. 1.* **EGO SUM EL SCHADDAI** et alibi. De nominis origine non constat apud veteres. Nonnulli putarunt, hoc nomine Deum indicari *Vastatorem*, quod Deus qua potentia omnia creavit, eademmet vasta-

re

re omnia potest. Alii *victorem* dixerunt. Alii *Schaddai*, qui *sufficiens est*, sibi ipsi scilicet, nec essentiam suam, nec quidvis aliud ab alio accipit, et nullius indigus est. Alii rati sunt deduci posse a **שדד** *fudit*, *effudit*, quod Deus virtutes, potentias, ac vires in creaturas effundat. Quidquid sit, certe in hoc conveniunt significationes omnes, quod Deus a summa sua potentia dicatur *Schaddai*. Quamobrem plerique interpretes *Deum omnipotentem* reddiderunt. Atque id nomen neque Angelis, neque hominibus, nec idolis tribuitur in *Vet. Test.* sed soli Deo constanter.

XI.

Divinum nomen praeterea est **ADONAI** *Dominus*, quo Deum primus omnium Abraham compellavit *Gen. XV. 2.* **ADONAI DOMINUS DEUS QUID DARES MIHI?** Porro Deus iure **ADONAI** *Dominus* dicitur, quia ipse est Dominus universi mundi. Hinc in *Ps. XCV. 7.* **DOMINUS TOTIUS TERRAE.** Et *Luc. X. 21.* **Κυριος του ουρανου και της γης:** **DOMINUS CAELI ET TERRAE.** Et *Act. 10.* **Κυριος παντων** **DOMINUS OMNIUM.** Non soli Deo tamen tribuitur, sed aliis quandoque. Verum absolute positum saepe de Deo usurpatur, et frequentissime nomini Tetragrammato iungitur, et ante, ut **DOMINUS DEUS**, et post, ut **DEUS DOMINUS.**